

Turing Testi Işığında Düşüncenin Multidisipliner İncelemesi

Multidisciplinary Approach to Thought Through the Turing Test

Esra Bengü AVANER^a

DÜŞÜNCENİN KÖKENİ HAKKINDA

Her yönden farklılıkları göz ardı edilerek rastgele seçilen bir insana, “*Sence, seni dünyadaki diğer tüm varlıklardan eşsiz kılan niteliğin nedir?*” sorusunu yöneltirsek; bu kişinin gerek eğitiminin ve içinde bulunduğu kültürel yapının ona kazandırdığı, gerek bilinç kökenli içgüdüsel eğilimle öncelikle “*Düşünüyorum.*” cevabını vereceği tecrübeyle sabittir. Ancak, bu nitelik adına derinleşme yoluna girmemiş, gündelik telaşlar sebebiyle düşünmeyi merak konusu edinmemiş bazı insanların; bu öğretilmiş ya da ezberletilmiş ama anlaşılmamış etkinliği tanıma amacıyla gerekli çabayı göstermediğini gözlemlemekteyim. Etrafta bulunan bilgi kirliliğinin, düşünce konusunu klişeleşmiş bir konu gibi göstermesinin payı büyüktür. Bunun yanında “*uzmanlaşma*” modası içerisinde boğulmuş olanlar da çoğunlukla madalyonun öbür yüzüne bakış atmakla ilgilenmemektedir. İşte tam bu noktada, düşünmek adına biriken materyali masaya yatırmakta fayda vardır. Ancak bu şekilde kendimizden geriye doğru bir adım çekilerek, kendimizi seyredebilir ve bu sayede *refleksiyon* yapabiliriz.

Yeni çalışmalar sayesinde bilgi birikimimizin dikkate değer ölçüde artmasının insanlığın geleceği adına ümit verici bir gelişme olması ile birlikte; açığa çıkarılanların, beynin karanlık yüzü yanında çok az olduğunun da bilincindeyim. Ancak bu bilgisizliğimiz bizi bir umutsuzluk hali içerisine sokmamalı. Bilakis bu durumun, “*Bulunacak yeni bir şey kalmadı ki.*” yorumlarına bariz bir antitez oluşturduğunu düşünmek daha doğru olacaktır. Her şeye rağmen geleceğin ihtimallerinde kaybolmak ya da yutucu belirsizlik karşısında seçim felciyle yüzleşmek de işten değil. Ütopya ve distopyaların eskiden olduğu gibi edebi ve felsefi akıl yürütmelerden sıyrılıp gündelik hayatımızın ta kendisi olduğu şu çağda geleceğe doğru nasıl sürüklendiğimizin de ayırıcısına varmak gerekir. Ne geçmişe ne de geleceğe dönük dogmatizmin kimseye yararı yoktur. İşte bu çalışmanın amacı düşüncüyü anlamayı kendini gerçekleştirme yolu olarak seçen insanoğlunun geçirdiği süreci, ulaştığı noktayı anlatmak ve bundan sonra nereye gideceğini farklı görüşlerden yaklaşımlar ışığında anlamaya çalışmaktır. Önce kendimize bakacak; düşünce konusunda nasıl bir öz farkındalık sürecinden geçtiğimizi ve otonoetik (kendini bilen) bilinç seviyesine hem felsefi hem biyolojik olarak eriştiğimizi inceleyeceğiz. Daha sonra bir rakip mi yoksa yoldaş mı yarattığımızı halen anlayamadığımız diğer bilgi işlem makinelerini Alan Turing’in düşüncelerini kullanarak irdeleyecek, en son geleceğe uzanarak yapay zekanın olası geleceği ve etik çıkmazlarından söz edeceğiz.

Düşüncenin Gelişimine Bir Bakış

Ulaşmak istenilen hedefin yanında, seçilen güzergahın ve yolda ilerleyiş biçiminin insanlığın zihinsel devrimleri adına daha çok söz sahibi olduğu; yani en yüksek iyiye ulaşırken doğru düşünmenin ve düşünmeyi anlamının çok daha kritik olduğu görülmektedir. Yolun sonundaki han, ona giden yol kadar ilginç değildir. O halde önce *hana* doğru bir yolculuğa çıkmak gerekir. Bu yolculuğa başlamak için, öncelikle elimizde bir harita olmalıdır. İlk günden bu yana düşünsel evrimin basamaklarını ele alarak başlayalım.

Psikolog ve nöroantropolojist Merlin Donald, ‘*Modern Aklın Kökenleri*’ ni incelemek için bu süreci evrimsel gelişmenin koruyucu ve kümülatif özelliğini kullanarak evrelere ayırmıştır. Buna göre kazanılan yeni özellikler

^aHacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ankara ✉ ebavaner2@gmail.com
Gönderim Tarihi: 25.06.2018 • Kabul Tarihi: 20.07.2018

ilk zamandan itibaren beyinde birikerek gelişimine devam etmektedir (1). İlk insanların ve gelişkin primatların düşünsel kabiliyetlerini ifade eden, ‘*episodik evre*’de, düşünmek adına kilit nokta hafızanın neleri başarabildiğidir. Henüz sadece şimdiki yaşayan, geçmişten ders çıkarmayan ve gelecek adına plan yapmayan; hayatını bölümler (episodlar) halinde hatırlayan bir zihin söz konusudur. Bu evrede “*Herkes yalnızca kendi için öğrendiği şeyi öğrenir. Her kuşak her şeye baştan başlar, çünkü yaşlılar birikimleri beyinlerinde sonsuza dek kapalı kalarak ölürlər. Yalnız bir zihin için kestirme yollar yoktur.*” (2).

Kestirme yolu, zihin ‘*mimetik evre*’ye evrildiğinde açıkça gözlemleriz. Mimetik kelimesi *taklitçilik* anlamına gelen mimesis kelimesinden köken alır ve bu evrenin önemi “taklit etmenin” taklit edene kattıklarından kaynaklanır. Bu evrede sözel taklidin uç noktası olan dilsel araçların sosyal etkileşim için gerekli kılındığı görülür (2). Jest, pandomim, dans, görsel benzetim ve ritüellerin kullanılması yanında, ateş yakma ve alet kullanımı gibi aklın pratik işlevlerinden bazılarının da kullanılmaya başlandığı tespit edilmiştir. Bunun yanında sözel iletişimin başlaması insan zihninin bir sonraki evreye geçişi adına bir zemin oluşturur (1). İletişimin kayda değer gelişimi ile insanlar için kendi soyundan olanı bilebilmek kolaylaşır ve diğer soydaşlarıyla kendisi arasında istemeden de olsa kıyas yapan insan için bireyselliğinin farkında olabilmek söz konusu hale gelir. Bu durumun yani bu yüksek düzey farkındalığın bilincin temel taşı olduğu açıktır. Kendini tanıyıp başkalarıyla eşleştirebilmek ya da tam tersi, başkalarını gözlemleyip kendimizi onun grubuna dahil etmek şeklinde ilerleyen bu sosyal aidiyet döngüsü; hayvanlarda olduğu gibi içgüdüden uzaklaşıp derin düşünme kabiliyetine sahip bir zihinde kendini bulduğunda, bilinç kavramının kıvılcımları gözlenmiş olur. D. E. Harding’in “*Bir Kafaya Sahip Olmamak Hakkında*” adlı kısa felsefi öyküsünde artık alıştığımız ve üzerinde durmadığımız bu aidiyet döngüsüne şöyle dikkat çekilir: Karşımızdaki insanı ve onun kafasını gördüğümüzde, kendi kafamızın yerinde olduğunu görmemize imkan olmamasına rağmen kendimizi karşımızdakiyle eşleştirdiğimiz için kafamızın yerinde olduğuna emin oluruz (3). Bu tip olağan ve absürt farkındalıklarda; insanoğlunun kendini ifade edebilme yetisinin gelişme kaydetmesinin, insan olanı ayırt edebilmesinin ve hatta “insan” kalıbına uyum sağlamak için ortaya konan mimetik davranışların etkisini yadsımamak gerekir.

Merlin Donald’ın evreleri konuşmayı temel alan sosyal etkileşimin doğal ve üst düzey bir ürünü olan, hikaye anlatıcılığı kavramının damga vurduğu ‘*mitsel evre*’ ile devam eder. Donald’ın *düşünsel mühendislik* olarak adlandırdığı sanatsal ürünlerin; sanatçı vasıtasıyla, hitap edilen kitlenin düşünsel ve kültürel süreçlerini, dünyaya olan bakış açısını etkilediği bu evreden itibaren açıkça görülür (1). Dünyayı anlamak ve anlatmak isteyen insan mitler yoluyla epik bir hikayecilik yetisine ulaşır ve daha sonra özellikle dinlerin ortaya çıkmasıyla birlikte bu evrede zirve çağlar yaşanır. Toplumsal ve bireysel olay ve düşüncelerin zihinden zihine paylaşılabilmesi, bu konular üzerinde ortak alanda değerlendirmelerin yapılabilmesi; etik, tarih, dil bilimi, mantık gibi alanların ortaya çıkmasında etkili olur.

Başlarda yavaş bir gelişme göstermesine rağmen, özellikle Aydınlanma ile birlikte Batı dünyasında kendini baskın şekilde gösteren ‘*teorik evre*’; yazma teknolojileri ve bilimsel araçlar yardımıyla sembolik düzlemde, mantıksal ve bürokratik gelişmelere ışık tutar. Şimdiye dek biriktirilen onca bilginin arşivlenmesi gündeme geldiğinden kalıcı bir insanlık hafızası oluşturulması için; kodlamalar, matematiksel notasyonlar, bilimsel araçlar, kitaplar, kayıtlar ve bilgisayarlar gibi arşivleme araçları kullanılmaya başlanır (1).

Her ne kadar Donald, evrelerini teorik evre ile sonlandırsa da; günümüz adına insanın yeni düşünsel özelliklerini *hibrit modern akıl* adıyla nitelendirir. Bu dönemde insanoğlunun özellikle sembollere olan takıntısı dikkat çeker. Zaten bilgisayarların geliştirilmesi ile birlikte bilişsellik ve arşivleme araçlarının hafıza kapasiteleri dahil her şey değişmiştir. Beyin, episodik, mitsel, mimetik ve teorik evreleri arasında sürekli gezinir ve günümüz akli insanın düşünsel evriminin önceki elementlerinin hibritleşmesi olarak tanımlanmış olur (4). Ve en nihayetinde çağlar boyu koşar adım giden bu insanlaşma hareketimiz; dinamizmini hiç bırakmayan, sürekli gelişen ve yenilenen düşünsel kabiliyetlerimizi araç olarak kullanarak yeni amaçlara yönelmiş olur. Nurettin Topçu’nun

dediği gibi, “İnsanın, sonsuz imkanlar kainatı olan dünyamızda her devirde bir yeni hamle ile insanlaşma hareketi; bir sevgi ve heyecanın doğurduğu düşüncelerle olur.” (5).

Tarihsel modeller, doyumsuz zihinler için genellikle “Peki ya sonra?” sorusunu sordurur. Bunda beynin örüntü tamamlama arzusunun etkisi büyüktür. Bu arzuyu bir süre baskılayarak öncelikle devlerin omuzlarından insanlığın düşünce tarihini seyretmek yerinde olacaktır.

Devlerin Omuzlarından Düşünceyi Seyretmek

Düşüncenin gelişimini incelerken, ilk olarak başvurulan kaynaklar açıktır: gerçekten düşünenler. Gerçekten düşündükleri dünya hafızasındaki yerleri itibarıyla kabul görmüş olan bazı önemli düşünürlerin, “İnsan böyle düşünür.” diyerek ortaya attığı bir takım savları incelemekte fayda vardır.

Sokrates’in MÖ 5. yüzyılda ortaya attığı felsefesinin ana noktası şudur: Sahip olabileceğimiz tüm bilgiler doğuştan zihnimizde bulunur ancak onları bir şekilde unutturuz ve bu nedenle yeni şeyler öğrenmek, unutilan bilgilerin yeniden anımsanmasından başka bir şey değildir (6). Bu yönetime *doğurtma* denir. Platon’un kendi idealist görüşünü Sokrates kişisi ağzından aktardığı Menon diyalogunda, doğurtma yöntemi ile geometri hakkında bir bilgisi olmadığını varsaydığımız bir köleye Sokrates’in Pisagor teoremini “*Olur mu? Değil mi?*” ile biten sorularla çözdürdüğü söylenir. Bu köle zaten bu bilgiye doğuştan sahiptir. Sokrates sadece köleyi doğru düşünmeye teşvik ederek bu bilgiyi anımsatmıştır. Gerçekten düşünebilen biri kendi düşüncesinin hatalı olduğunu kabullenebilmeli, daha sonra doğru bir yöntem kullanarak düşüncelerini çelişiklerden arındırmalı ve doğruya ulaşma yolunda çaba gösterebilmelidir.

Aristoteles ise ‘Nikomakhos’a Etik’ adlı eserinde amaçlarımız, isteklerimiz ve tercihlerimizin ahlaki olarak incelenmesine epey kafa yorarken düşüncenin bu düzlemde neyi temsil ettiğini de sorguluyor. Ona göre “İyi olmak bir amaçtır ve bu istenir. Bu nedenle tercihimiz buna istekli bir akıl ve düşüncedir.” (7). Zaten ilk çağ düşünürlerinde yaygın bir akımdır bu, yapılan tüm eylemler nihai bir hedef uğrunadır: iyilik, haz, *eudaimonia*... Aristoteles için iyi olma amacı pek çok şeyin temelini oluşturur ve *eudaimoniaya* yani nihai mutluluğa ulaştırır. Akıllı başında olan yani doğru düşünebilen insanlar sağlık, para, güç gibi ayrıntılarda boğulmadan iyi yaşam için gerekli şartların sağlanması konusunda kafa yorurlar (7).

İslam felsefesinin son büyük isimlerinden; Aristo ve Platon felsefesini doğu ilimleriyle birleştirmeye çalışan Farabi ise “akıllar kuramı” adını verdiği görüşte varlığı, gökler alemini ve daha aşağıda bulunan bizim dünyamızı bir kademeleşme biçiminde ele alır. O Tanrı’dan bir ilk aklın çıktığını, ondan da yeni bir aklın doğduğunu ve böylece her seferinde yeni bir aklın, ruhun ve göğün oluştuğunu ileri sürer (8). Varoluşu akılla ilintili olarak açıklar ve tüm İslam filozofları gibi düşünsel başlangıcın Tanrı’dan geldiğini ve Tanrı’da bittiğini savunur. Bu kademeli varoluş sürecinde insan aklı da düşünme gücünü çeşitli gayeler doğrultusunda kullanır. Ona göre nesnelere, bir gaye ve maksadı elde etmek için faydalı olabileceği ölçüde düşünme kuvveti tarafından keşfedilirler. Ve düşünme kuvveti bu faydalı nesneyi keşfettiği anda olgun durumdadır. Farabi de Aristo gibi düşünme gücünün yalnız iyi olduğuna inanılan nesnelere keşfetmek için kullanılması gerektiğini savunur. O zaman bu düşünme gücü, *düşünme fazileti* olarak adlandırılır (9). Yine İslam dünyasından İbn-i Rüşd de Batı dünyasını derinden etkileyerek dinsel her şeyin akıl yoluyla kanıtlanabildiğini öne sürmüştür. Bu çalışmalarıyla insanın düşünsel süreçlerine büyük önem atfeden akılcı filozoflardan olmuştur (8). Ortaçağ’da düşünmeye verilen önem İslam dünyasında epey fazlayken, Batı’da düşünsel oluşumlar bu çağlarda sansürlenmektedir. Kırılma noktasından sonra asıl düşünsel devrim burada gerçekleşecektir.

Rasyonalizm denince, Descartes’in bu alandaki ünü açıktır. Düşünselliğin mantıksal, bilimsel ve hatta sanatsal bir izdüşümü olarak görebileceğimiz matematik için katkıları kritiktir. Tüm deneysel ölçümlerin hata yapma ihtimallerinden arınmış olan aritmetik ve geometri Descartes’e göre yanlışlık ve belirsizliğin her türlü kusurundan kurtulmuştur. Böyle düşünmesinin sebebi kuşkusuz bu disiplinlerde saf akılla çıkarım yapılmasıdır (10).

Onun düşünce adına yaptığı modası geçmeyen katkı tabii ki hepimizin, belki de ifade ettiği derin anlamı bile tam anlayamadan kullandığı “*Düşünüyorum, öyleyse varım.*” sözünde gizlidir. Etrafındaki belirsiz ve kuşku dolu görüşlerden sıyrılmak isteyen Descartes, sadece ve sadece hakikati bulma yolunda işe giriştiğinde etrafındaki bu yanıltıcı unsurlardan kurtulmayı amaçlar. İlk olarak bizi zaman zaman aldatan duyu verilerimizi yanlışlar arasına koyar. Daha sonra yanlış şekilde *hakikat* olduğunu düşündüğümüz Geometri ve Mantık konusunda insanların basit hatalara düşebildiğini gördüğünden, önceden birer kanıt olarak kabul ettiği bütün savları yine yanlışmış gibi reddeder. Son olarak da uyanıkken ve uyurken gördüklerimizin bizi aldatabileceğini, yani uyanıkken de rüyadayken de uyanık olduğumuzu düşündüğümüzü ancak yanıltığımızı fark ettiğinden uyanık ve rüya halindeki düşüncelerini de yanlış olarak niteler. Ancak bu aşamada anlar ki etrafındakilerin yanlış olduğunu düşünüp bunları reddettiği sırada bizzat kendisinin var olduğundan asla şüphe edemez. O halde *düşünüyorum, öyleyse varım* önermesinin doğruluğu apaçık ve kesindir. Şüphecilerin uydurabileceği en tuhaf varsayım bile bu önermenin doğruluğu hakkında yanılgıya düşüremez. Bu nedenle bu önermeyi hakikat olarak kabul ederek felsefesinin ilk ve sarsılmaz ilkesi olarak kabul eder (11). Descartes’i kandırmaya çalışan cin metaforuyla (12) da anlaşılabilen bu sonuç neticesinde zihin, şüphe esnasında ortaya attığı argümanlarla düşünmenin ve var olmanın birbirini zorunlu olarak gerekli kıldığı sonucuna ulaşmaktadır.

Descartes bu beyin fırtınasında sadece kendisinin düşünebildiği sonucuna varmaz, hatta tüm insanların sahip olabilecekleri en üst düzeyde düşünce yetisine sahip olduklarını var saydıklarını da öne sürer. ‘Yöntem Üzerine Konuşma’ adlı eserinde “İnsanlar arasında sağduyu kadar eşit dağıtılmış bir şey yok, çünkü herkes kendisinin o kadar sağduyulu olduğunu düşünüyor ki en doymaz arzuları olanlar ve doğadaki her şeye burun kıvrıyanlar bile sahip olduklarından fazlasını istemeyi akıllarına bile getirmiyorlar.” der. Aslında Seneca’ya ait bir terim olan sağduyuyu Descartes, doğru kullanıldığında insanları bilgeliğe yani doğru bilginin sonucuna ulaştıracak olan yargı gücü anlamıyla kullanır. Ona göre bazı konular hakkındaki fikir ayrılıklarımızın sebebi, düşünme kabiliyetimizin farklılığından değil bu süreç için farklı yöntemler kullanmamız ve dikkatimizi bütünüyle aynı şeye yöneltmememizdir (11). İnsan aklının eşit ve en üst düzeyde dağıtılmış olduğu fikrine Montaigne de şöyle dikkat çeker: “*En zavallı insanlar bile akıldan yana paylarına razıdırlar. Başkalarında bizden daha fazla yiğitlik, beden gücü, tecrübe, güzellik görebiliriz ama akıl üstünlüğünü kimseye bırakmayız. Başkalarında doğru düşünceler gördük mü bunları şöyle bir düşünerek biz de bulabilirdik sanırız.*” (13). Aslında gerçekten düşünen insanoglu; kendi kendine *homo sapiens* yani *düşünen insan* demesine neden olan niteliklerinin gayet farkındadır, belki de hatta kibirlince.

Üzerine kafa yorulacak şey her ne ise bu şeyin belli sınırları olmalı ki, diğer tüm şeylerden ayırt edilebilsin -gerek özü gerek öznesi bakımından. Düşüncenin sınırları, sınanması en zor olanlardan. Zihnimizi ne kadar zorlarsak zorlayalım, hiçbir zaman gerçek sınırları deneyimlediğimize emin olamayabiliriz. Bu sınırlar kişiye özgü de olabilir ancak evrensel çitlerle de çevrelenmiş olabilir. Birebir deneyimin objektif olmayan ölçütlerine karşın, Immanuel Kant’ın ortaya koyduğu özgün terminoloji ve kategorizasyon yöntemi ile sınırlar hakkında bir nitelendirme yapabilmek mümkündür. Kant bu niyetini ‘Saf Aklın Eleştirisi’nde *anlak* (*zeka, akıl*) kelimesini bir ülke olarak tanımlayarak bize aktarır. “...*Ama bu ülke bir adadır ve doğanın kendisi tarafından değişmez sınırlarla kuşatılır...*” der. Hayalperest birinin bu adanın etrafındaki yanılgılar denizinde kaybolmamak için ülkenin haritasına bir göz atması gerektiğini vurgular (14). Bu haritanın anahtarında özellikle *a priori*, *a posteriori*, *fenomen* ve *numen* terimleri göze çarpar. Onun motivasyonu deneysel ve duyumsal izlenimlerden bağımsız bir bilginin varlığını tespit edebilmek üzerinedir. Deneysel her türlü nitelikten ayıklanmış bilgi *a priori* olarak tanımlanır ve deneysel bilgiyi ifade eden *a posteriori* kavramı ile tamamen ayırt edilir. *A posteriori* bilgiyi anlamak ya da algılamak kolaydır ancak *a priori* daha derin bir düşünsel anlayış gerektirir. *A priori* bilginin güvenilir ayırmaçları vardır ve Kant bunları “İlk olarak düşünüldüğünde aynı zamanda zorunluğu ile düşünülmesi” ve “*bir yargının sağın evrensellik içinde hiçbir kuraldışı olanak tanımayacak biçimde düşünülmesi*” olarak açıklar. Kant *fenomen* ve *numen* kavramlarını kullanarak ise bilinmesi olanaksız olan bir boyutun varlığından da bahseder. “*Eğer görüngüler olarak belli nesnelere duyu varlıkları(fenomenler)*

dersek... duyularımızın nesnelere olmayan ve nesnelere olarak yalnızca anlak yoluyla düşünülen başka olanaklı şeyleri fenomene karşı koyar ve onları anlak varlıkları(numen) olarak adlandırırız. Bu durumda arı anlak varlıkları bilmenin bir yolu olup olmadığı sorusu meydana gelir.” (14). Fenomenler, düşünülebilen ve deneyimlenebilen her şey iken saf numenler deyim yerindeyse “*akıl almadığı*” her şeydir. Onların var oldukları teorik olarak düşünülebilir ama bu şeylerin kendisi üzerine fikir yürütmek imkansızdır. İşte anlağın sınırları burada çizilir. Kant *numenin* bu ulaşılmazlığının sebebini şöyle açıklar: Zihin kategorilerle işlev görür ve kategoriler belli bir uzay zaman bağlamı içinde anlam kazanabilirler. Ancak belirli bir zamansal bağlamdan söz edilemediği yani numenlerin görüldüğü durumlarda anlam kavramı yitirilir. Anlam kavramından yoksun şeylere ise düşünsel erişimimiz yoktur (14).

Bizler de gün geçtikçe insanoğlunun bu söz konusu sınırlara olan maratonuna şahit oluyoruz. Milyonlarca yıldır bitmeyen bu koşuda bitiş çizgisinin de aynı zamanda uzaklaşıyor olması olasıdır, aynı evrenin genişlemesinin hızına yetişilemediğinde -ki bu durum genişlemenin hızının, ışık hızından fazla olduğu durumlar için konuşulabilir- bazı gezegenlere asla ulaşamayacak olmak gibi. Belki bir düşünsel devrimle fizik kanunlarıyla baş etmek, imkansız ulaşabilmek mümkün olabilir. Anlak adasının kıyısında dalgaların ayaklarımızın altında yaratacağı hisler, ancak kumsalda bata çıka koşabilmenin sonucu deneyimlenebilir.

“Aynı türün bireyleri arasında az çok fark varsa, bu fark sadece ilineksel niteliklerindedir, özsel niteliklerinde değil.” (11). Bir özsel nitelik olan akıl bu konumda köken ve temel işlev olarak herkes için birdir, zamansızdır ve şüphesiz ki evrenseldir. Aynı zamanda kendi gelişimine olanak sağlayan dinamik yapısı sayesinde Hegel’in de ortaya koyduğu gibi ilerleyişinin sonucunda kendisini eksiksizce fark edecektir (12). İşte bu ilerleyiş sırasında kullandığımız yöntem ve etik kurallar, insan olarak türümüzün niteliklerini belirleyecektir.

Önce kendimizi keşfetmeliydik ki, kendimiz olmayı bilelim bu sefer de onu keşfedelim. *Düşünmek* yetisi, görüldüğü gibi bu ayırım için seçilen kadim ve hatta geleneksel bir özelliktir. Bu seçim tamamıyla doğru mudur? Bunun doğruluğundan emin olmak neden bu kadar kritiktir? Düşünmenin insan için olan eşsiz doğası hakkındaki fısıltılar çoğaldıkça, kendimize duyduğumuz güven de sarsılır çünkü. Başka herhangi bir şeyin bu yetiyi paylaşabilme ihtimali, insanı soğuk soğuk terletir. En ürkütücü şeyden şüphe ettirir: kendinden. İşte bu yüzden kendini tanımak önemlidir ve sözde rakibini de öyle. “Makineler düşünebilir mi?” sorusuna cevap olarak ortaya atılan Turing testi karşısında bir bilgisayarın ya da bir beynin tavırlarını anlamak için önce beyni ve bilgisayarın özsel niteliklerini anlamak gerekir. Bu iki konu, bu üç makalelik dizinin sonraki adımlarını oluşturacaktır. Geleceğe atacağımız bakış için düşüncenin felsefi ve antropolojik kökenleri hakkında ilk bölümde yaptığımız bu değerlendirme sadece bir başlangıç olacaktır.

KAYNAKÇA

1. Donald M. Art and cognitive evolution. Ed: Turner M. In: The Artful Mind: Cognitive Science and the Riddle of Human Creativity. Oxford University Press; 2006. p. 3-20.
2. Watson P. Fikirler tarihi. Çev.: Barış Pala. 2. baskı. Yapı Kredi Yayınları; 2015.
3. Hofstadter DR, Dennett DC. Akıl g'özü: benlik ve ruh üzerine hayaller ve düşünceler. Çev.: Füsün Doruker, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi; 2008.
4. Donald M. Origins of the modern mind: three stages in the evolution of culture and cognition. Harvard University Press; 1991.
5. Topçu N. Amerikan mektupları/düşünen adam aranızda. Dergâh Yayınları; 2011.
6. Platon. Sokrates savunması. Çev.: Ari Çokona. İş Bankası Kültür Yayınları; 2016.
7. Aristoteles. Nikomakhos'a etik. Çev.: Furkan Akderin. Say Yayınları; 2015.
8. Hilav S. Felsefe el kitabı. 6. baskı. Yapı Kredi Yayınları; 2016.

9. Farabi. Mutluluğu kazanma, Platon felsefesi, Aristo Felsefesi. Çev.: H. Atay. Atay Yayınları; 2016.
10. Gür BS. Descartes'in matematik felsefesi. Matematik Dünyası Dergisi. 2005. Bahar; 10(1):101-105.
11. Descartes R. Yöntem üzerine konuşma. Çev.: Çiğdem Dürüşken. Alfa Yayıncılık; 2015.
12. Warburton N. felsefenin kısa tarihi. Çev.: Güçlü Ateşoğlu. 7. baskı. Alfa Yayıncılık; 2015.
13. Montaigne. Denemeler. Çev.: Kerim Çetinoğlu. İskele Yayıncılık; 2009.
14. Kant I. Arı usun eleştirisi. Çev.: Aziz Yardımlı. 4. baskı. İdea Yayınevi; 2015.